

Л. М. Акімова¹,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і природокористування,
Національний університет водного господарства та природокористування

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

L. Akimova¹,
PhD in Economics, assistant professor, assistant professor of the Department of Finance
and Environmental Sciences, National University of Water and Environmental Engineering

METHODOLOGICAL BASIS OF GOVERNMENT DEPARTMENT OF MAINTENANCE OF ECONOMIC SAFETY OF UKRAINE

У статті розглянуто підходи до тлумачення поняття "економічна безпека". Визначено, що економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Наведено основні принципи забезпечення економічної безпеки України. Визначено, що окрім основних принципів забезпечення економічної безпеки України, органи державної влади виконують певні функції при цьому використовують певні напрями та інструментарій. Окреслено підходи, які наведено в економічній літературі, щодо оцінювання економічної безпеки. Виявлено, що усі підходи, які в своїй діяльності використовують органи державної влади для ефективного державного регулювання при розробці технології оцінки економічної безпеки можна поділити на 3 групи. Охарактеризовано, що методологія визначення рівня економічної безпеки України включає в себе певні елементи.

The article considers approaches to the interpretation of the concept of "economic security". It is determined that the economic security of the state consists of various types of security in various spheres of management: macroeconomic, financial, foreign economic, investment, scientific and technological, energy, production, demographic, social, food security. The main principles of ensuring economic security of Ukraine are given. It is determined that in addition to the basic principles of ensuring economic security of Ukraine, public authorities perform certain functions while using certain directions and tools. The indicated approaches, which are given in the economic literature, on the assessment of economic security. It was revealed that all the approaches that the state authorities use in their work for effective state regulation when developing technology for assessing economic security can be divided into 3 groups. It is characterized that the methodology for determining the level of economic security of Ukraine includes certain elements.

Ключові слова: державне управління, економічна безпека, фінансова безпека, соціальна безпека, продовольча безпека, системний підхід, діалектичний підхід, індикаторний підхід, ресурсно-функціональний підхід.

Key words: public administration, economic security, financial security, social security, food security, system approach, dialectical approach, indicator approach, resource-functional approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах ринкових взаємовідносин проблема належного забезпечення економічної безпеки постає перед кожною країною в світі. Особливого значення вона набуває в процесі становлення та розвитку стабільної ринкової економіки в країні. Останнім часом негативні тенденції в процесах реформування знаходять своє відображення у незахищеності вітчизняного товаровиробника, що в свою чергу створює передумови для згорання внутрішнього ринку, тобто зростання частки імпорту в зовнішній торгівлі України, зниження конкурентоспроможності національного виробника та ряд інших ключових позицій.

¹ ORCID: 0000-0002-2747-2775

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Розгляд окремих питань методологічного базису державного управління забезпеченням економічної безпеки України, присвячені праці науковців та практиків, зокрема таких: Л. Акімова, О. Бандурка, О. Барановського, К. Ващенко, Л. Герасименко, В. Духова, О. Євмешкіна, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, О. Жихор, С. Загороднюк, О. Картечева, О. Користіна, В. Косика, Т. Куценко, В. Лещенко, О. Міняйло, І. Мігус, М. Пендюри, К. Петрова, А. Ревенко, В. Тамбовцева, Ю. Харазішвілі, І. Чернякова.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення методологічного базису державного управління забезпеченням економічної безпеки України.

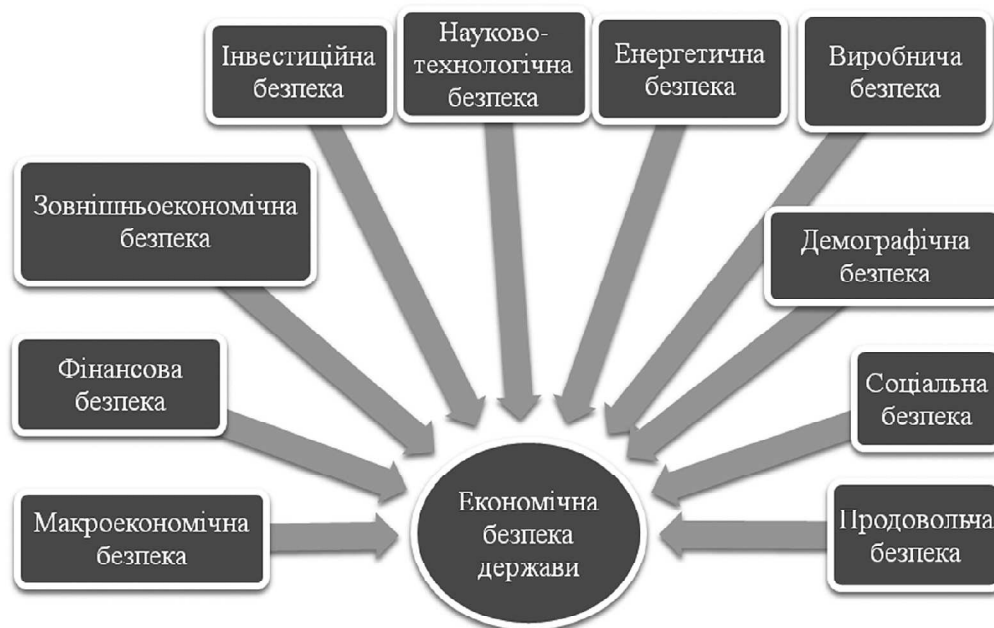

Рис. 1. Основні складові економічної безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [10].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сьогодні проблема забезпечення економічної безпеки є ключовою у контексті визначення суверенності держави, а також стабільному соціально-економічному розвитку. Важливим аспектом забезпечення економічної безпеки країни є визначення методологічного базису державного управління в цій сфері. На нашу думку, складність та багатофункціональність такого поняття, як "економічна безпека" спрямовує на те, щоб надати йому дефініцію.

Науковці Л. Акімова та А. Лисачок вважають, що економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [1, с. 19; 2—4].

На думку науковця А. Ревенко економічна безпека держави — це "стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендогенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства" [15, с. 15].

Науковець Я. Жаліло розглядає економічну безпеку "як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання" [9, с. 25].

Дослідники О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черняков визначають економічну безпеку країни як "здатність її економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав" [7, с. 64].

Науковець М. Пендюра зазначає, що економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [14, с. 13].

А. Городецький вважає, що економічна безпека означає надійну і забезпечену всіма необхідними засобами держави захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків [8, с. 46].

Науковець О. Користін стверджує, що економічну безпеку варто трактувати як забезпечення здатності до виживання країни у випадку стихійних і екологічних лих або за умов національних і світових економічних катастроф [13].

На думку В. Тамбовцева, під економічною безпекою тієї чи іншої системи треба розуміти сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи [16, с. 3].

Однак М. Єрмошенко вважає, що економічна безпека — це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів стабільний і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [8, с. 29].

Економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека (рис. 1).

Основними загрозами економічній безпеці України на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольована

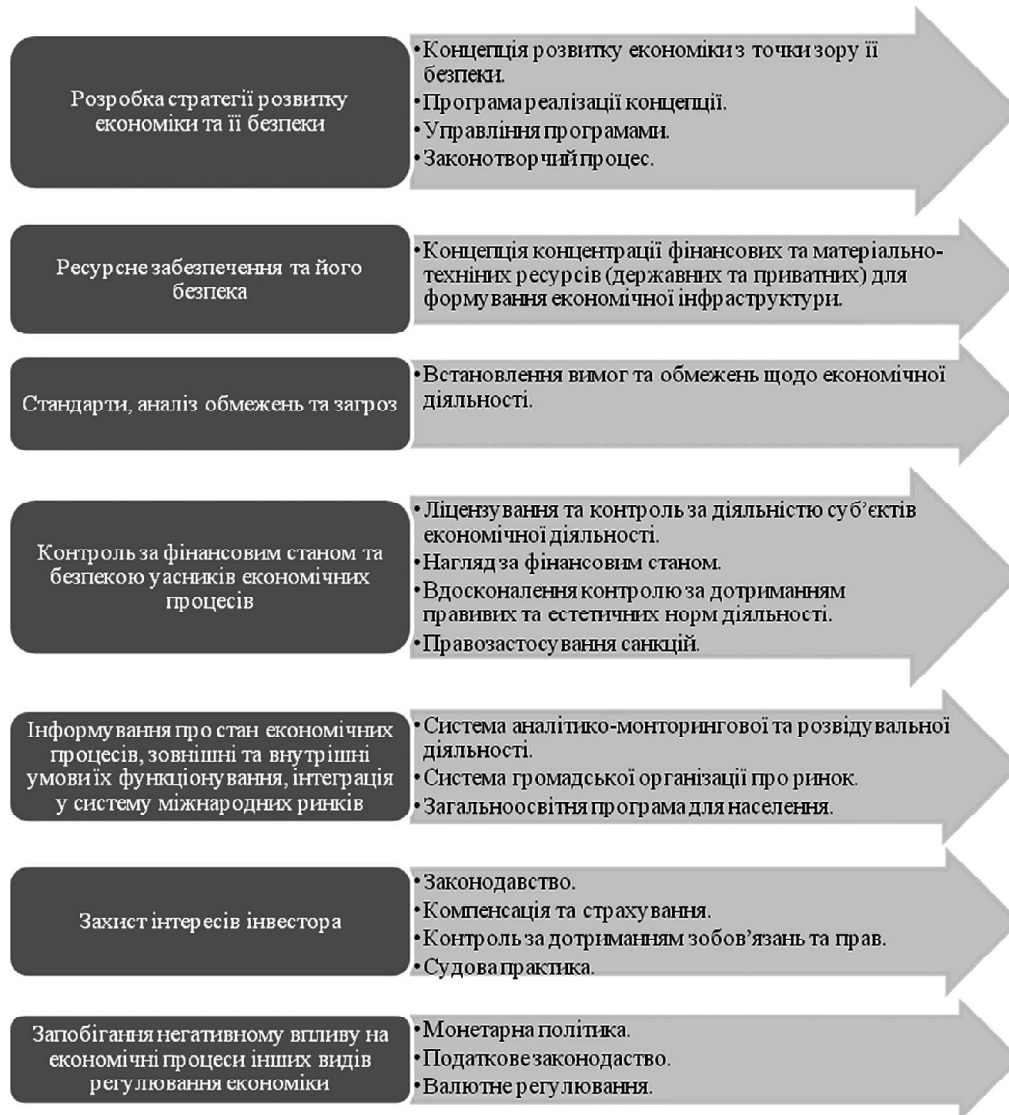

Рис. 2. Функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки

Джерело: складено автором на основі [17].

вані міграційні процеси, політична нестабільність тощо [4—6]. Політика економічної безпеки визначається на основі певних принципів, які створюють політичну і правову базу для оцінювання зовнішніх і внутрішніх загроз, формування національних економічних інтересів і стратегії економічної безпеки. До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести:

- верховенство закону під час забезпечення економічної безпеки;
- додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;
- взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою [13].

Окрім основних принципів забезпечення економічної безпеки України, органи державної влади виконують певні функції при цьому використовують певні напрями та інструментарій (рис. 2).

У залежності від розвитку економіки в країні змінюються пріоритети органів, які здійснюють управління в сфері економічної безпеки. Під час стабільного та сталого економічного розвитку в країні, тобто при сформованій законодавчій та нормативній базі, досконалій інформаційній та інституційній інфраструктурі, захисту інвесторів та захищеності всіх суб'єктів господарювання перевага віддається саме функціям макрорегулятивним, безпеці контрольо-наглядовим та правозастосовуючим засобам. Для України економіка, якої проходить стадію розвитку, роль держави повинна бути активнішою та ефективнішою. Зокрема, дана тенденція пов'язана з побудовою та розвитком одночасно двох взаємодоповнюючих та взаємозв'язаних функцій: формування (розвитку) ринку, присутності на ньому держави в якості безпосереднього суб'єкта функціонування його інфраструктури; безпеки. Ці функції мають однакову значущість, що унеможливорює надати перевагу одній з них. В економічній літературі існують наступні підходи, щодо оцінювання економічної безпеки:

— системний — передбачає розгляд будь-якого об'єкта (дослідження, формування, конструювання, управління та інші дії щодо об'єкта) з позицій уявлення про об'єкт як системи в органічному взаємозв'язку з факторами свого оточення (середовища). При цьому об'єкти розгляду можуть перебувати в динамічному стані, як, наприклад, процеси. За системним підходом, об'єкт дослідження — це складна динамічна система, яка складається із певної кількості взаємодіючих елементів. Стаціонарний стан такої системи часто не є стабільним, тому відхилення від такого стану можуть наростати у часі. Навіть малі впливи на систему можуть стати причиною значних змін у ній. Особливістю складних систем є їх схильність до упорядкованості через процеси самоорганізації, при цьому не останню роль для виникнення цих процесів відіграє випадковість [11, с. 34].

— діалектичний — дозволяє виявити у першому наближенні причинно-наслідкові зв'язки кількісних, якісних змін і розвитку, а також здійснити їх релевантний опис [11, с. 37];

— індикаторний — базується на встановленні за результатами порівняння фактичних показників діяльності підприємства з граничними значеннями індикаторів [10];

— ресурсно-функціональний — передбачає визначення рівня економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів підприємства за функціональними складовими [10].

Усі підходи, які в своїй діяльності використовують органи державної влади для ефективного державного регулювання при розробці технології оцінки економічної безпеки, можна поділити на 3 групи:

— використовується комбінація загальновідомих, перевірених методик;

— формується авторська методика оцінки економічної безпеки з прорахунками її функціональних складових;

— визначається комплексний критерій за рівнями основних показників функціонування та їхніми рангами [12, с. 265].

Таким чином, методологія визначення рівня економічної безпеки України включає:

— Обчислення динаміки індикаторів складників економічної безпеки за даними Держстату України та макроекономічного моделювання.

— Визначення вектору порогових (порогових та оптимальних) значень індикаторів.

— Вибір нормувальних коефіцієнтів з діапазону зміни індикаторів та порогових значень.

— Перетворення динамічних рядів індикаторів та порогових значень з метою виключення їх від'ємних значень.

— Проведення нормування індикаторів та порогових значень за єдиним нормувальним коефіцієнтом для кожного індикатора та його порогових значень.

— Визначення вагових коефіцієнтів індикаторів та порогових значень для кожного складника економічної безпеки.

— Розрахунок динамічного ряду інтегрального індексу кожного складника економічної безпеки та інтегральних індексів порогових значень за мультиплікативною формою (згортка першого рівня).

— Визначення вагових коефіцієнтів складників економічної безпеки (інтегральних індексів I рівня) та інтегральних порогових значень.

— Розрахунок динамічного ряду інтегрального індексу економічної безпеки та інтегральних індексів порогових значень за мультиплікативною формою (згортка другого рівня) [18, с. 53].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Теоретичні основи та методологічні дослідження в сфері державного управління забезпечення економічної безпеки слугують науковою базою для розробки та впровадження державних програм, які будуть спрямовані на нейтралізацію кризових явищ в економічній системі. Вони є основою для прийняття важливих нормативних та законодавчих актів, збільшують можливості держави із захисту національних інтересів, як реалізуються через систему, в основу якої покладено захист національних інтересів від екзогенних та ендогенних чинників. Окрім цього, інститути, місія яких полягає у процесі формування в суспільстві принципів правової державності, повинні сприяти належному правовому захисту громадян, що в свою чергу зумовить виховання в їхній свідомості дотримання чинних законодавчих актів у сфері економічної діяльності.

Література:

1. Акімова Л. Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання / Л. Акімова, А. Лисачок. ДП "Видавничий дім "Персонал" (5). — 2017. — С. 16—28.
2. Акімова Л.М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки [Електронний ресурс] / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2015. — № 5. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>
3. Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2016. — № 8. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246>
4. Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави [Електронний ресурс] / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2016. — № 10. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>
5. Akimova L. M. State regulation of the financial services market in ukraine / L.M. Akimova, A. V. Lysachok // Public management: collection. — № 1 (11). — January 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — Р. 29—45.
6. Akimova L. M. Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine / L. M. Akimova // Public management: collection. — № (12) — February 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — Р. 15—27.
7. Бандурка О. Основи економічної безпеки: підручник / О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черняков. — Харків: НУВС, 2003. — 236 с.

8. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: підручник / М.М. Єрмошенко. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.

9. Жаліло Я. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — К.: ВПЦ "Київський університет", Інститут міжнар. відносин / Я.А. Жаліло. — 2001. — Вип.26. — С. 24—27.

10. Жихор О. Економічна безпека: навчальний посібник [Електронний ресурс] / О.Б. Жихор, Т.М. Куценко. — Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013. — 144 с. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/84390/ekonomika/ekonomichna_bezpeka

11. Загороднюк С. Методологія наукових досліджень з державного управління: хрестоматія / упоряд.: С.В. Загороднюк, О.Л. Євмешкіна, В.В. Лещенко; за заг. ред. К.О. Ващенко. — К.: НАДУ, 20166664. — 2014. — 180 с.

12. Картечева О. Аналіз підходів та методів щодо оцінки економічної безпеки промислового підприємства / О. С. Картечева // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2013. — Вип. 1 (3). — С. 264—268.

13. Користін О. Економічна безпека: навч. посіб. [Електронний ресурс] / О. Користін, О. Барановський, Л. Герасименко та ін.; за ред. О. Джужі. — К.: Алєрта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. — Режим доступу: http://libfree.com/101560472_ekonomikateoretichni_zasadi_ekonomichnoyi_bezpeki.html#127

14. Пендюра М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / М.М. Пендюра. — К.: [б. в.], 2005. — 212 с.

15. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України / А. Ревенко // Економіка України. — 1993. — № 11. — С. 15—21.

16. Тамбовцев В. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы // Весник МГУ. Сер. 6. Экономика. — 1995. — № 3. — С. 3.

17. Уманців Ю. Механізм економічної політики: навч. посіб. [Електронний ресурс] / Ю. Уманців, О. Міняйло, В. Косик. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. — 136 с. — Режим доступу: https://pidruchniki.com/1584072033496/ekonomika/mechanizm_ekonomichnoyi_politiki

18. Харазішвілі Ю. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни / Ю.М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. — 2014. — № 4. — С. 44—58.

References:

1. Akimova, L.M. and Lysachok, A.V. (2017), "State regulation of financial and economic safety of subjects of economic activity", DP Publishing House Personnel, vol. 5, pp. 16—28.

2. Akimova, L.M. (2015), "Theoretical Foundations of Public Administration for the Development of National Security", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, vol. 5, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210> (Accessed 2 July 2018).

3. Akimova, L.M. (2016), "Stages of formation of economic security of the state: foreign and domestic experience", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, vol. 8, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246> (Accessed 5 July 2018).

4. Akimova, L.M. (2016), "Essential characteristics of the main threats to the economic security of the state", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (Accessed 10 July 2018).

5. Akimova, L.M. and Lysachok, A.V. (2018), "State regulation of the financial services market in Ukraine", Public management: collection, vol. 1 (11), pp. 29—45.

6. Akimova, L.M. (2018), "Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine", Public management: collection, vol. 12, pp. 15—27.

7. Bandurka, O.M. Spirit, V.E. Petrova, K.Ya. and Chernyakov, I.M. (2003), Osnovy ekonomichnoi bezpeky, [Basics of economic security], NUVS, Kharkiv, Ukraine.

8. Yermoshenko, M.M. (2001), Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing], KNTU, Kyiv, Ukraine.

9. Zharilo, Ya. (2001), "Economic security of the state, enterprises, individuals in an integrated society", Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, vol. 26, p. 24—27.

10. Zhikhov, O.B. and Kutsenko, T.M. (2013), Ekonomichna bezpeka [Economic security], HIBS UBS NBU, Kharkiv, Ukraine.

11. Zagorodniuk, S.V. Yevmeshkina, O.L. and Leshchenko, V.V. (2014), Metodolohiia naukovykh doslidzhen z derzhavnoho upravlinnia [Methodology of scientific research in public administration], NAPA, Kiev, Ukraine.

12. Kartcheva O. (2013), "An analysis of approaches and methods for assessing the economic safety of an industrial enterprise", Teoretichni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti, vol. 1 (3), p. 264—268.

13. Korystin, O. Baranovsky, O. and Gerasimenko, L. (2010), Ekonomichna bezpeka [Economic Security], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

14. Pendjura, M. (2005), "National Security of Ukraine in the context of modern European geopolitical transformations", Ph.D. Thesis, Theory and history of state and law, Kyiv National University of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

15. Revenko A. (1993), "Problems of the National Economic Security of Ukraine", Ekonomika Ukrainy, vol. 11, p. 15—21.

16. Tambovtsev, V. (1995), "Economic security of economic systems: structure, problems", Bulletin of MSU, Series 6 Economics, vol. 6, p. 3.

17. Umanians, Yu. Minyailo, O. and Kosik, V. (2010), Mekhanizm ekonomichnoi polityky [The mechanism of economic policy], Ivano-Frankivsk, Ukraine.

18. Kharazishvili, Yu.M. (2014), "Methodological approaches to assessing the level of economic security of the country", Nauka ta naukoznnavstvo, vol. 4, p. 44—58. *Стаття надійшла до редакції 17.07.2018 р.*